

Vogeltellingen Bruine Bank september 2009

Aanvullende beschermde gebieden op de Noordzee

R.S.A. van Bemmelen, S.C.V. Geelhoed & M.F. Leopold

Rapport C108/09

IMARES Wageningen UR

(IMARES - institute for Marine Resources & Ecosystem Studies)

Opdrachtgever:

Programmadirectie Natura 2000, Ministerie van LNV
Vincent van der Meij
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Publicatiedatum:

Oktober 2009

IMARES is:

- een onafhankelijk, objectief en gezaghebbend instituut dat kennis levert die noodzakelijk is voor integrale duurzame bescherming, exploitatie en ruimtelijk gebruik van de zee en kustzones;
- een instituut dat de benodigde kennis levert voor een geïntegreerde duurzame bescherming, exploitatie en ruimtelijk gebruik van zee en kustzones;
- een belangrijke, proactieve speler in nationale en internationale mariene onderzoeksnetwerken (zoals ICES en EFARO).

Dit onderzoek is uitgevoerd binnen het kader van het EL&I-programma Beleidsondersteunend Onderzoek.

BAS nummer BO-11-011.04-008

© 2009 IMARES Wageningen UR

IMARES is geregistreerd in het
Handelsregister Amsterdam nr. 34135929,
BTW nr. NL 811383696B04.

De Directie van IMARES is niet aansprakelijk voor gevolgschade, noch voor schade welke voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van werkzaamheden of andere gegevens verkregen van IMARES; opdrachtgever vrijwaart IMARES van aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

Dit rapport is vervaardigd op verzoek van de opdrachtgever hierboven aangegeven en is zijn eigendom. Niets uit dit rapport mag weergegeven en/of gepubliceerd worden, gefotokopieerd of op enige andere manier gebruikt worden zonder schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

A_4_3_1-V78.0

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
1 Inleiding.....	5
2 Methoden	5
3 Resultaten	6
4 Conclusies.....	14
Referenties	16
Verantwoording	17

Samenvatting

In het kader van het project 'Aanvullende beschermde gebieden op de Noordzee' worden vogeltellingen uitgevoerd in het Bruine Bank gebied plus aangrenzende gebieden. Doel is om na te gaan of er in dit gebied sprake is van bijzondere vogelwaarden en zo ja, welke vogelsoorten dit dan betreft, welke periode(n) van het jaar dit bestrijkt en in welk gebied dit plaats heeft. Van 21 tot 25 september 2009 is de eerste telling uitgevoerd. Tellingen vonden plaats volgens gestandaardiseerde ESAS (European Seabirds At Sea) protocollen. In totaal zijn er 3213 vogels geteld, verdeeld over 22 soorten, en 10 zeezoogdieren, welke alle Bruinvissen betroffen (zie tabel 3). De Kleine Mantelmeeuw was de meest talrijke soort. Veel vogels werden in associatie gezien met viskotters of platforms. Opvallend waren relatief grote aantallen ruiende Grote Jagers en een groep Drieteenmeeuwen op een platform: mogelijk een nieuwe broedplaats.

1 Inleiding

Teneinde te onderzoeken of – en zo ja welk – gebied in de omgeving van de Bruine Bank als beschermd marien gebied kwalificeert op basis van de Vogelrichtlijn, worden vogeltellingen uitgevoerd in het Bruine Bank gebied plus aangrenzende gebieden. Dit is in het kader van het project 'Aanvullende beschermde gebieden op de Noordzee'.

Verspreid over drie jaar (2009-2012) zullen twaalf surveys in september, november, januari en maart plaatsvinden. Dit verslag geeft een beknopt overzicht van de resultaten van de eerste survey, uitgevoerd van 21 tot 25 september 2009 door R van Bemmelen, SCV Geelhoed en MF Leopold. Het werkgebied heeft de algemene aanduiding "Bruine Bank" meegekregen. Dit betreft slechts een globale, geografische aanduiding die niet overeenkomt met de structuur die op zeekaarten als zodanig wordt aangegeven en ook niet het eveneens globale gebied dat in het rapport van Lindeboom et al. (2005) zo wordt aangeduid. Doel van het project is om na te gaan of er in de ruime omgeving van de Bruine Bank, op het Nederlands Continentale Plat, sprake is van bijzondere vogelwaarden en zo ja, welke vogelsoorten dit dan betreft, welke periode(n) van het jaar dit bestrijkt en in welk gebied dit plaats heeft.

2 Methodes

De tellingen zijn uitgevoerd vanaf een schip, de Branding IV (TX38). Dit schip is een commerciële boomkorkotter, met Texel als thuishaven. De kotter viste 's nachts, maar was vanaf een half uur voor zonsopgang beschikbaar voor de tellingen. Op dat moment was ook de laatste nachtelijke vangst verwerkt en was het schip niet meer attractief voor vogels die foerageren op de bijvangst van de visserij. Tellingen langs vooraf bepaalde transecten vonden plaats volgens gestandaardiseerde ESAS (European Seabirds At Sea) protocollen (Tasker et al. 1984), waarbij alle vogel- en zeezoogdiersoorten werden geteld. Deze methode schrijft voor dat iedere vogel die zwemt binnen een 300m brede strook naast het schip wordt geteld in 5-minuten tellingen. Vogels die binnen het transect langs vliegen worden alleen op de hele minuten van een telling geteld, om overschatting van dichtheden te voorkomen. Gedrag werd vastgelegd volgens de door Camphuysen & Garthe (2004) beschreven coderingen. Er werd door drie vogeltellers geteld zolang het licht was. Data werd opgenomen in de ESAS database.

Foto 1. Juvenile Jan-van-gent. (Steve Geelhoed)

3 Resultaten

Waarnemingsinspanning

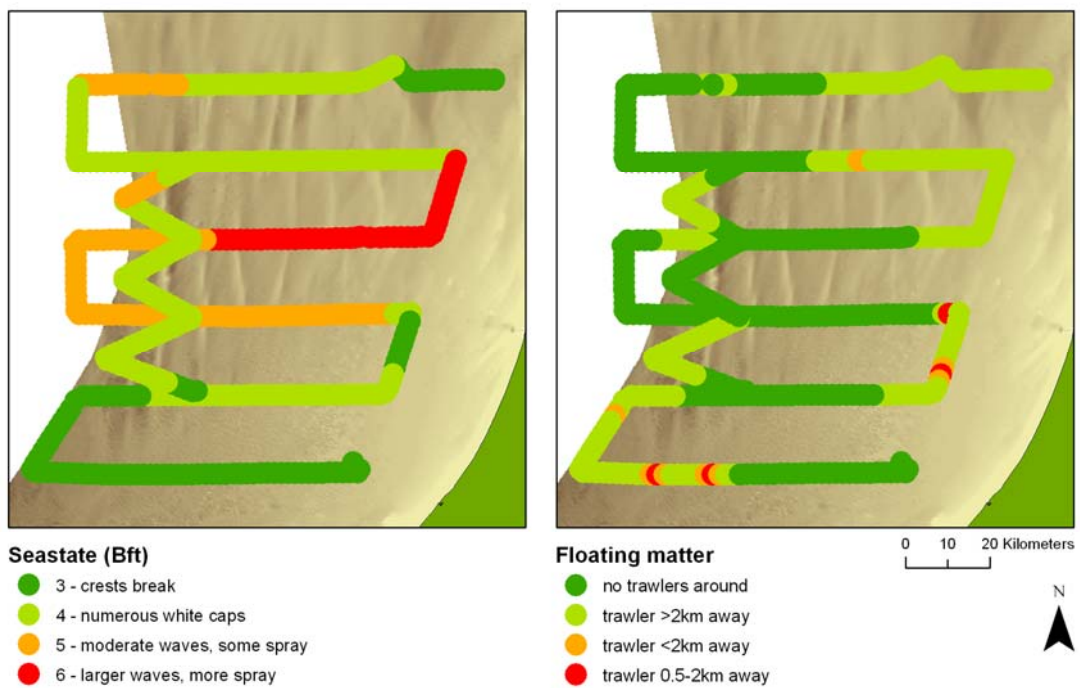
Figuur 1 laat de gevaren route zien. Het betreft een zeegebied ten westen van de Hollandse kust, op het NCP tussen 2°50' E / 52°10' N en 4°30' E / 53°00' N. Er is op vier dagen door drie waarnemers geteld. Op een vijfde dag (zondag) werd 's nachts uitgevaren zodat de volgende ochtend meteen met tellen in het werkgebied kon worden begonnen en op de zesde dag werd het schip afgeladen en schoongemaakt. De totale lengte van de geïnventariseerde transecten is 1442.1 km, hetgeen – bij een transectbreedte van 300m – resulteert in een geïnventariseerd zeeoppervlak van 432.6 km² (tabel 1). Er werd geteld van 's ochtends 8uur tot tussen 18u en 19u – op de laatste dag tot 14:30. De zeestaat kwam gedurende het grootste deel van de tijd niet boven de 4 uit. Slechts op dinsdag 22 september was de zee ruwer (figuur 1, tabel 2).

Tabel 1. Waarnemingsinspanning per dag.

Dag	afstand (km)	oppervlak (km ²)	aantal 5-min tellingen
21 september 2009	534.6	160.4	131
22 september 2009	315.1	94.5	123
23 september 2009	373.9	112.2	118
24 september 2009	218.5	65.5	78
totaal	1442.1	432.6	450

Tabel 2. Waarnemingsinspanning per zeestaat.

Zeestaat (Bft)	Onderzocht oppervlak (km ²)	Afgelegde afstand (km)	aantal 5-min tellingen
3	110.9	369.7	100
4	202.3	674.3	208
5	78.3	261.2	97
6	41.1	136.9	45

Figuur 1. Zeestaat en aanwezigheid van viskotters gedurende 21-24 september 2009.

Foto 2. Adulte Drieteenmeeuw. Veel adulte vogels waren bijna klaar met handpenruï. Zo ook dit individu, waarbij de buitenste twee handpennen aan het groeien zijn. (Steve Geelhoed)

Waarnemingen

In totaal zijn er 3213 vogels, verdeeld over 22 soorten, en 10 Bruinvissen geteld (zie tabel 3). Met 1742 individuen was de Kleine Mantelmeeuw verreweg de talrijkste soort. Ook Grote Mantelmeeuwen, Drieteenmeeuwen en Jan-van-genten waren in vrij grote aantallen aanwezig (580, 421 en 206, respectievelijk).

Alleen soorten waarvan meer dan 30 individuen werden geteld worden in meer detail besproken.

Tabel 3. Aantallen waargenomen vogels en zeezoogdieren per dag, en het aantal 5-minuten tellingen met en zonder waarnemingen.

Soort	Dag in september				totaal
	21	22	23	24	
Noordse Stormvogel (<i>Fulmarus glacialis</i>)	20	6	5	8	39
Grauwe Pijlstormvogel (<i>Puffinus griseus</i>)			2		2
Noordse Pijlstormvogel (<i>Puffinus puffinus</i>)			1	2	3
Jan-van-gent (<i>Morus bassanus</i>)	104	26	44	32	206
Aalscholver (<i>Phalacrocorax carbo</i>)			8	2	10
Bonte Strandloper (<i>Calidris alpina</i>)	3				3
Middelste Jager (<i>Stercorarius pomarinus</i>)				1	1
Kleine Jager (<i>Stercorarius parasiticus</i>)	4			2	6
Grote Jager (<i>Stercorarius skua</i>)	19	4	10	26	59
Kokmeeuw (<i>Larus ridibundus</i>)	3				3
Stormmeeuw (<i>Larus canus</i>)	2	5	2		9
Kleine Mantelmeeuw (<i>Larus fuscus</i>)	306	413	698	325	1,742
Zilvermeeuw (<i>Larus argentatus</i>)	1	1	5		7
Geelpootmeeuw (<i>Larus michahellis</i>)	1		1		2
Grote Mantelmeeuw (<i>Larus marinus</i>)	252	96	134	98	580
Drieteenmeeuw (<i>Rissa tridactyla</i>)	179	61	74	107	421
Zeekoet (<i>Uria aalge</i>)	40	35	7	6	88
Alk (<i>Alca torda</i>)				4	4
Postduif (<i>Columba livia</i>)	1				1
Graspieper (<i>Anthus pratensis</i>)			25		25
Zwartkop (<i>Sylvia atricapilla</i>)		1			1
Vink (<i>Fringilla coelebs</i>)	1				1
Totaal (vogels)	936	648	1016	613	3213
Bruinvis (<i>Phocoena phocoena</i>)	5	1	4		10
Tellingen met vogels/zeezoogdieren	105	67	65	50	287
Tellingen zonder vogels/zeezoogdieren	26	56	53	28	163

Noordse Stormvogel

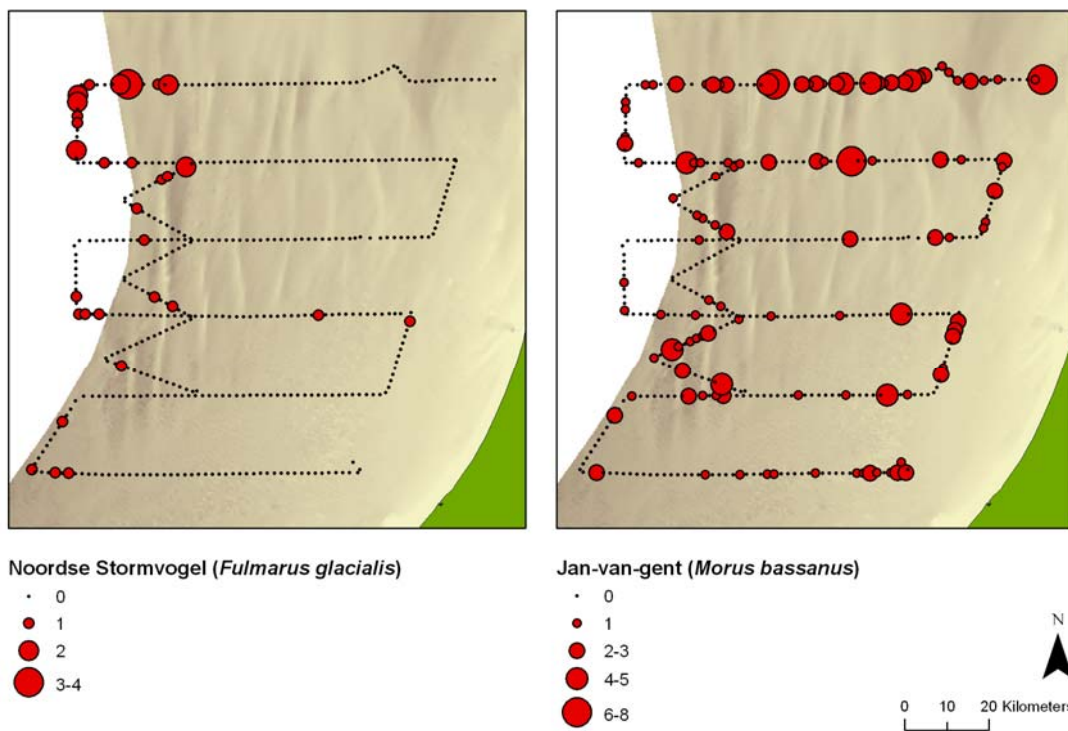
Waarnemingen van Noordse Stormvogels waren beperkt tot het diepere, westelijke deel van het onderzoeksgebied (figuur 2). Ongeveer een kwart van de Noordse Stormvogels werd zwemmend waargenomen (25%, n=39), waarvan bij één vogel foerageergedrag werd vastgesteld. De anderen vlogen; ofwel achter het eigen schip (23%), ofwel in een duidelijke richting (51%), waarbij geen overheersende richting werd aangehouden (1 naar NW, 7 naar N, 2 naar NO, 5 naar O, 2 naar ZO en 3 naar Z).

Alle vogels behoorden tot de lichte vorm en 23% (n=26) van de vogels bleek in actieve handpenrui.

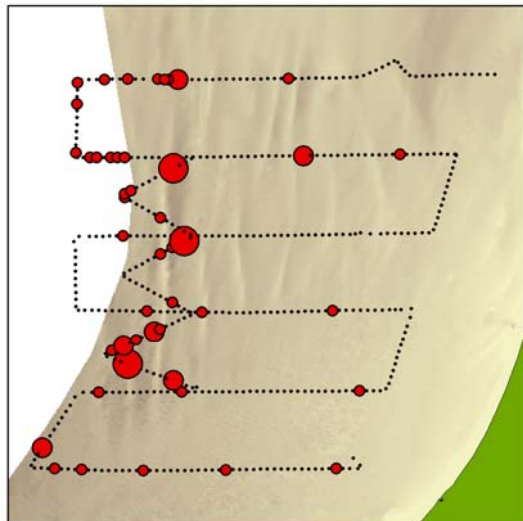
Jan-van-gent

Jan-van-genten werden over het hele onderzoeksgebied waargenomen, maar de aantallen waren in het noorden het hoogst (figuur 2). Het merendeel van de vogels vloog in een duidelijke richting langs (53%, n=206). Westelijke tot noordelijke richtingen waren daarbij favoriet. Een veel kleiner deel (10%) had geen duidelijke richting en was (vliegend) voedsel aan het zoeken. Slechts een klein deel werd duikend naar voedsel waargenomen (6%). Jan-van-genten werden aangetrokken door het eigen schip (9%), andere schepen (6%) of platforms (2%). Maar liefst 14% van de vogels werd slechts zwemmend waargenomen.

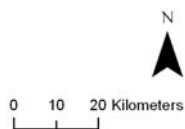
De leeftijdsverdeling was als volgt: 29% adult, 62% onvolwassen en 9% juveniel. Binnen de onvolwassen vogels nam de zeldzaamheid toe met de leeftijd: 60% tweede, 24% derde, 12% vierde, en 4% vijfde kalenderjaar vogels.

Figuur 2. Verspreiding van Noordse Stormvogels en Jan-van-genten over het onderzoeksgebied. Stipgrootte geeft het aantal individuen per 5-minuten telling weer.

Grote Jager (*Catharacta skua*)

Figuur 3. Verspreiding van Grote Jagers over het onderzoeksgebied. Stipgrootte geeft het aantal individuen per 5-minuten telling weer.

Grote Jager

Maar liefst 59 Grote Jagers werden gezien, waarvan 46 op leeftijd werd gebracht. Het merendeel hiervan was adult (80%). Juvenielen betroffen 17% van de Grote Jagers, en één individu was hoogstwaarschijnlijk een tweede kalenderjaar vogel. Opvallend was dat alle adulte vogels actieve handpenrui van de binnenste helft handpennen vertoonden.

Meer dan de helft van de vogels vloog in een duidelijke richting (56%, $n=59$), waarbij het merendeel in westelijke of zuidwestelijke richting vloog. Andere vogels zwommen (24%), of volgden het eigen (10%) of een ander schip (7%). Grote Jagers werden in meerderheid ver op zee gezien, in de omgeving van de (daadwerkelijke) Bruine Bank.

Foto 3. Adulte Grote Jagers, beide in actieve handpenrui, vechtend om bijvangst van een viskotter: een Rode Poon (*Chelidonichthys lucerna*). (Steve Geelhoed)

Kleine Mantelmeeuw

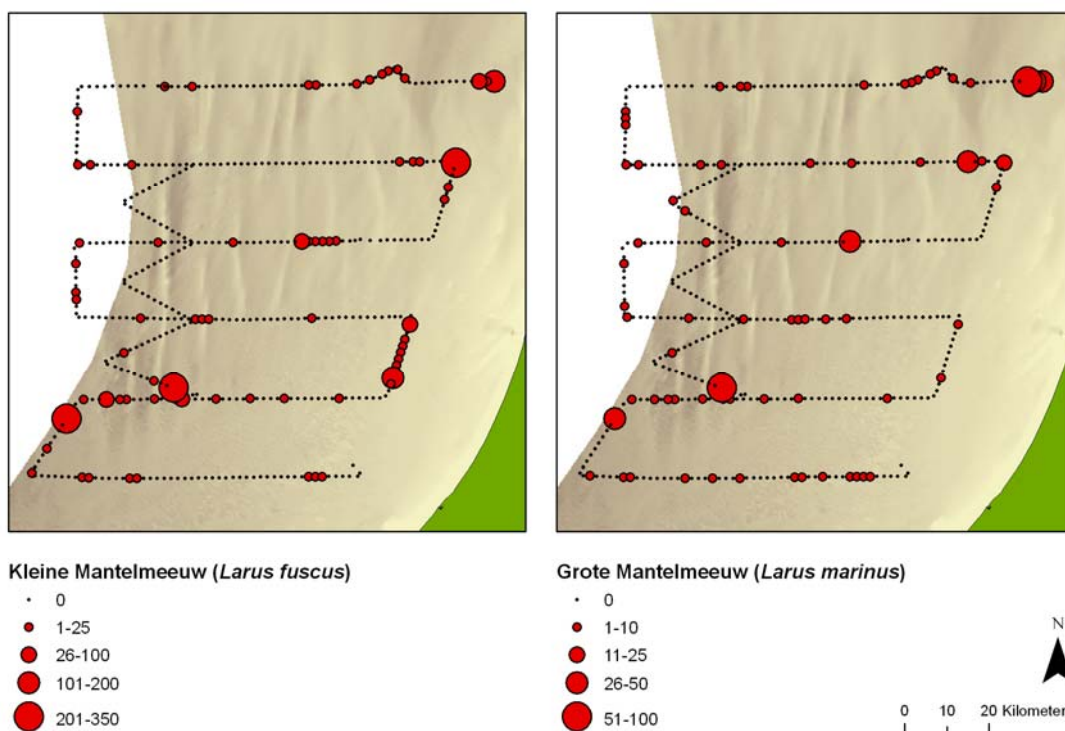
Met 1742 getelde individuen was de Kleine Mantelmeeuw de talrijkste soort. Hiervan werd 41% op leeftijd gebracht. Juvenielen maakten het gros (61%) uit, terwijl adulten ongeveer een derde van de vogels betroffen (34%). Onvolwassen vogels (5%) waren als volgt over de leeftijden verdeeld: 36% tweede, 42% derde, en 21% vierde kalenderjaar.

Kleine Mantelmeeuwen werden veel waargenomen foeragerend achter viskotters (37%) en achter het eigen schip (30%). Ook platforms hadden een grote aantrekkingskracht op Kleine Mantelmeeuwen (25%). De verspreiding van schepen en platforms verklaart dan ook een groot deel van de verspreiding over het onderzoeksgebied (cf. figuur 1). Slechts een klein deel van de Kleine Mantelmeeuwen zwom (2%) of vloog langs (3%) zonder dat er sprake leek te zijn van binding aan schepen of platforms. Vooral van 7-9 uur (GMT) werden Kleine Mantelmeeuwen gezien die in zuidwestelijke tot noordwestelijke richting vlogen.

Grote Mantelmeeuw

Grote Mantelmeeuwen waren minder talrijk dan Kleine, maar werden veelal op dezelfde plaatsen gezien. Van de 580 individuen werd 36% op leeftijd gebracht. Juvenielen betroffen 44%, adulten 39%, en onvolwassenen 17%. Binnen de onvolwassenen vogels nam zeldzaamheid toe met de leeftijd: 74% was in het tweede kalenderjaar, 21% in het derde, en slechts 6% in het vierde.

Ook Grote Mantelmeeuwen associeerden vaak met een viskotter (39%), met het eigen schip (23%), of met een platform (27%). Anderen zwommen of foerageerden zelf (7%), of vlogen in een duidelijke richting, waarbij de (noord)westelijke richtingen vooral 's ochtends werden waargenomen.

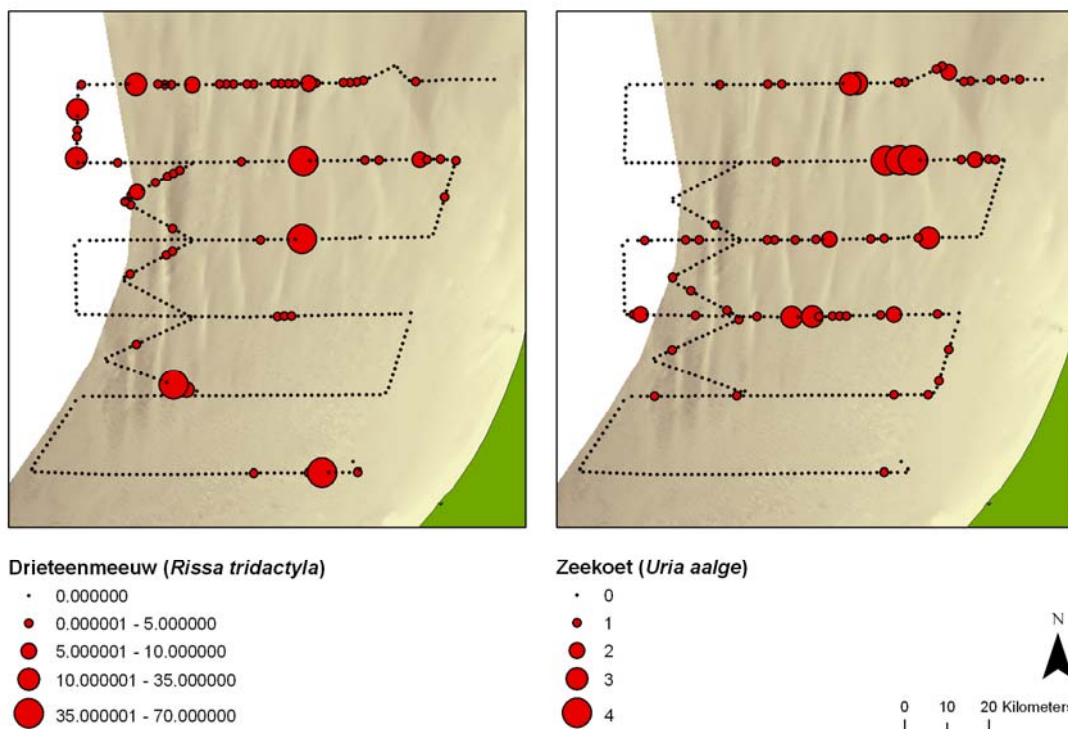
Figuur 4. Verspreiding van Kleine en Grote Mantelmeeuwen over het onderzoeksgebied. Stipgrootte geeft het aantal individuen per 5-minuten telling weer.

Drieteenmeeuw

De verspreiding van Drieteenmeeuwen was sterk gecorreleerd met de aanwezigheid van platforms, waarbij een groot deel werd waargenomen (46%). Een kleiner deel volgde een schip (10%) of was met het eigen schip geassocieerd (29%). Een minderheid vloog in een duidelijke richting (12%), waarbij geen trekrichting overheerste, hoewel noordelijke richtingen ontbraken.

Zeekoet

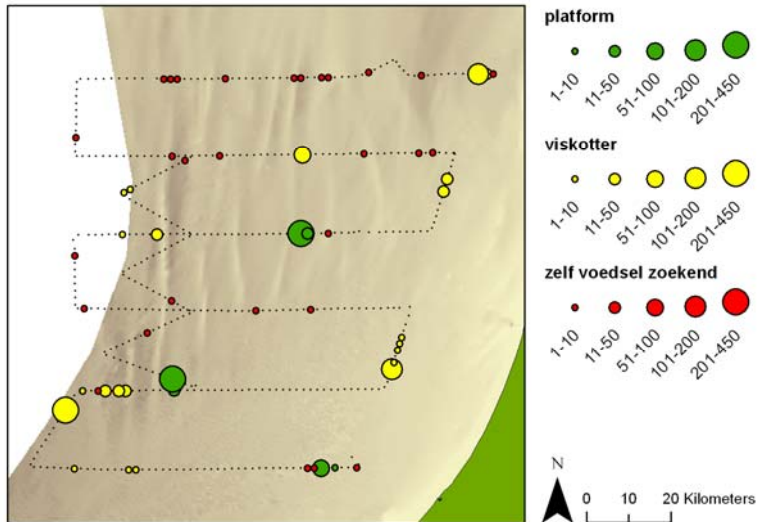
De verspreiding van Drieteenmeeuwen was sterk gecorreleerd met de aanwezigheid van platforms, waarbij een groot deel werd waargenomen (46%). Een kleiner deel volgde een schip (10%) of was met het eigen schip geassocieerd (29%). Een minderheid vloog in een duidelijke richting (12%), waarbij geen trekrichting overheerste, hoewel noordelijke richtingen ontbraken.

Figuur 5. Verspreiding van Drieteenmeeuwen en Zeekoeten over het onderzoeksgebied. Stipgrootte geeft het aantal individuen per 5-minuten telling weer.

Aantrekkingskracht van platforms en viskotters

Een groot deel van de vogels werd gezien in associatie met platforms of viskotters. Slechts een kleiner deel zocht voedsel op zee; van deze vogels werd een vrij groot deel langs de noordelijke transecten aangetroffen. Grote concentraties zelf foeragerende vogels werden niet gezien. Alleen boven turbulent water direct naast platforms werden soms vele tientallen tot enkele honderden vogels foeragerend gezien. Ook bij actieve viskotters konden enkele honderden vogels worden aangetroffen.

Figuur 6. Verspreiding van met platforms en viskotters geassocieerde vogels en verspreiding van zelfstandig voedsel zoekende vogels.

4 Conclusies

Dit was de eerste survey binnen het project 'Aanvullende beschermde gebieden op de Noordzee'. Zoals verwacht waren de aantallen zeevogels nog relatief laag. Verwacht wordt dat deze in de loop van de winter toenemen. Latere surveys moeten hier uitsluitsel over geven.

Toch waren er enkele opvallende zaken. De aantallen Grote Jagers waren hoog. Grote Jagers zijn een van de zeldzaamste reguliere broedvogels onder de NW-Europese zeevogels. Furness (1987) schat de wereldpopulatie op 12.500 broedparen. Het kerngebied van hun verspreiding ligt in de NW Noordzee en de vogels worden in Nederlandse wateren gezien op doortrek van en naar hun overwinteringsgebied, welke zich voornamelijk uitstrekt van de Golf van Biskaje tot aan de Afrikaanse noordwestkust (Furness et al 2006). Op het NCP worden de hoogste aantallen van juli tot en met oktober aangetroffen (ESAS database).

Handpenrui start bij Grote Jagers in augustus en wordt in de winter of het vroege voorjaar afgerond (Cramp & Simmons 1983, Olsen & Larsson 1997). Ruiën is kostbaar en deze kosten zitten enerzijds in fysiologische processen ten behoeve van synthese van nieuwe veren en anderzijds in verlaagde efficiëntie van vliegen. Vanwege deze kosten ruien de meeste vogelsoorten niet tijdens migratie. Omdat Grote Jagers voor hun voedselvoorziening zijn aangewezen op hun opmerkelijke vliegkunst, die tijdens de rui is aangetast, zijn ze extra kwetsbaar gedurende de periode van handpenrui. Hoewel het bij Grote Jagers onduidelijk is waar en wanneer individuen ruien, suggereert het feit dat alle tijdens de survey waargenomen adulte Grote Jagers actieve handpenrui vertoonden dat deze vogels langdurig in deze wateren verblijven en dat dit blijkbaar een geschikt gebied is voor deze soort.

De waarneming van meer dan 20 Drieteenmeeuwen op platform AMOCO P15/E-DP is interessant (zie foto). De vogels zaten en stonden op de naar de buitenzijde van platform gerichte, horizontaal liggende H-balk aan de ZO-zijde van het platform. Dergelijke 'micro-habitats' op offshore platforms zijn elders op het NCP geschikt gebleken als broedplaatsen omdat ze qua vorm en orientatie overeenkomen met richels op rotskusten waar deze soort gewoonlijk broedt. Drieteenmeeuwen hebben het afgelopen decennium succesvol meerdere platforms op het Nederlands Continentaal Plat bezet (Camphuysen & de Vreeze 2005, Camphuysen & Leopold 2007). Hoewel er geen nesten werden aangetroffen, suggereert de aanwezigheid van een flink aantal Drieteenmeeuwen dat platform AMOCO P15/E-DP is bezet in de afgelopen zomer (en dat wellicht eventuele nesten zijn verwijderd) of dat dit in de nabije toekomst zou kunnen gebeuren. Toekomstige surveys, met name die in maart, zullen hier extra aandacht aan schenken.

Foto 4. Drieteenmeeuwen, Grote Mantelmeeuwen en Aalscholwers op en rond platform AMOCO P15/E-DP. Meer dan 20 Drieteenmeeuwen zitten op de onderste H-balk van het platform.

Foto 5. Detail van bovenstaande foto: de H-balk met Drieteenmeeuwen.

Referenties

- Camphuysen CJ & Garthe S (2004) Recording foraging seabirds at sea: standardised recording and coding of foraging behaviour and multi-species foraging associations. *Atlantic Seabirds* 6(1): 1-32.
- Camphuysen CJ & de Vreeze F (2005) De Drieteenmeeuw als broedvogel in Nederland. *Limosa* 78: 65-74
- Camphuysen CJ & Leopold MF (2007) Drieteenmeeuw vestigt zich op meerdere platforms in Nederlandse wateren. *Limosa* 80: 153-156
- Cramp S & Simmons KEL (1983) *Handbook of the birds of Europe the Middle East and North Africa*, vol 3. Oxford University Press, New York
- Furness RW (1987) *The Skuas*. Calton, Staffs.: Poyser.
- Furness RW, Crane JE, Bearhop S, Garthe S, Käckelä A, Käckelä R, Kelly A, Kubetzki U, Votier SC & Waldron S (2006) Techniques to link migration patterns of seabirds with diet specialization, condition and breeding performance. *Ardea* 94(3): 631–638.
- Lindeboom HJ, Geurts van Kessel AJM, Berkenbosch A (2005) Gebieden met bijzondere ecologische waarden op het Nederlands Continentaal Plat. Rapport RIKZ/2005008, Den Haag / Alterra rapport 1109, Wageningen:103 p.
- Olsen KM & Larsson H (1997) *Skuas and jaegers: a guide to the skuas and jaegers of the world*. Pica Press: Sussex, UK
- Tasker ML, Jones PH, Dixon TJ & Blake BF (1984) Counting seabirds at sea from ships: a review of methods employed and a suggestion for a standardized approach. *Auk* 101: 567-577.

Verantwoording

Rapport C108/09
Projectnummer: 4302500005

Verantwoording

Dit rapport is met grote zorgvuldigheid tot stand gekomen. De wetenschappelijke kwaliteit is intern getoetst door een collega-onderzoeker en het betreffende afdelingshoofd van IMARES.

Akkoord: drs. R. ter Hofstede
Onderzoeker

Handtekening:

p/o

Datum: 15-10-2009

Akkoord: drs. F.C. Groenendijk
Afdelingshoofd Ecologie

Handtekening:

Datum: 15-10-2009